

ZARÁNK

településképi arculati kézikönyve | 2017

készült:

Zaránk Község Önkormányzata megbízásából
polgármester: Csintalan István
jegyző: Vargáné Tóth Márta

314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet alapján

a

Lechner Lajos Tudásközpont,
Nemzeti Médiahatóság,
Bükk Nemzeti Park,
valamint az
Egri Járási Hivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatalának
adatszolgáltatása segítségével

készítette:

Hoór Kálmán - főépítész
Boros András - építész
Boros Marianna - környezetirányítási szakértő
Hoór Csilla - munkatárs
Harsányi Péter - munkatárs
Veres Tünde - munkatárs

felhasznált irodalom és adatbázisok:

Zaránk Település Rendezési Terve
Heves Megye Műemlékei
Heves Vármegye Községei - ifj. Reiszig Ede dr.
zarank.hu
Csintalan István: Húsz év Zaránk szolgálatában
openstreetmap.hu
mapire.hu
fentrol.hu
Rakonczay Zoltán: Természetvédelem. Szaktudás Kiadó Ház Budapest 2002
A Hevesi füves puszták tájvédelmi körzet. Bükk Nemzeti Park Igazgatóság Eger 2005
Bepillantás Dél-Heves Természeti Értékeibe Üröm Környezet-és Természetvédelmi
Egyesület, Heves Eger 2013
wikipedia.hu
bnpi.hu
egriborut.hu
Mátraalja borvidék ismertető
kaptarko.hu
Bábakalács füzetek-10 Jeles kövek
„Zöld Horizont” Bükk Nemzeti Park.
Veres Zsolt: Homokkő Birodalom Észak Magyarországon. Természet Világa 146. évfolyam.
4. szám

2017

TARTALOM

Tartalom	4
Bevezetés.....	5
Zaránk bemutatása.....	6
Örökségünk	9
Település-karakterek	26
Jó példák történeti I. karakterű településrészhez.....	31
Jó példák történeti II. átalakuló karakterű településrészhez	35
Jó példák telepített I. karakterű településrészhez	37
Ajánlások, építészeti útmutató.....	38
Jó példák sajátos építményfajták, reklámhordozók, utcanévtáblák	55

BEVEZETÉS

A településképi arculati kézikönyv a település bemutatásával az épített és természeti értékek megismertetésével, útmutatóval segíti a település fejlesztésében érdekeltet.

Észak-Magyarország, ezen belül Heves megye bővelkedik régi korok történelmi emlékeiben. Ezer év hosszú idő, mégis rohanó világunkban hajlamosak vagyunk elfelejteni mit is jelent ez az örökség. Házaink, templomaink néma tanúi ezeknek a koroknak, még akkor is, ha egy-egy település fejlődésének folytonossága a viharos történelmünknek köszönhetően többször megszakadt. Talán éppen ezért fontos olykor vallatóra fognunk szülőföldünk néma köveit. Nézzünk körül egy pillanatra! Vegyük észre rejtett értékeinket! Ne tévesszen meg minket az sem, ha az idő nyomot hagyott rajtuk. Saját történelmünket rejtik e falak, melyeket hozzáértéssel, szeretettel és hittel a mi feladatunk megőrizni, hozzáadva saját korunk értékeit.

Ez a kézikönyv ebben az értékmegőrzésben és értékteremtésben kíván segítséget nyújtani, röviden bemutatva a település épített és természeti adottságait. Az örökségünk fejezetben kiemeljük azokat az objektumokat, épületeket, műemlékeket, melyek a település önazonossága szempontjából kiemelkedő helyet foglalnak el. Az ajánlások fejezetben áttekintést nyújtunk a község különböző karakterű részeiről, valamint az útmutatóban fogalmazunk meg arról, hogy milyen építészeti eszközök révén tudjuk kedvezően befolyásolni egy-egy utca, településrész összképét. Az utolsó, jó példák fejezetben pedig olyan – a településen található – épületek, utcaképi elemek fotóit közöljük, melyeket vagy egészüket, vagy részletmegoldásait tekintve példaértékűnek tartunk. A kézikönyv csupán egy útmutató, nem helyettesítheti a döntéshozók, az építetők odafigyelését, az építészek felkészültségét, az építésben résztvevők felelősségét.

ZARÁNK BEMUTATÁSA

A község nyugati részén kőkori, keleti részén kora-bronzkori nagy telep és temető terül el, míg az Erki halmon kora-vaskori telep, a mérai út mellett szarmatakori telep nyomait figyelték meg. Másutt a határban késő-bronzkori urnát, késő-avarkori sírokat és késő-népvándorláskori lovassírt találtak. Első okleveles említése 1274-ben történik, t. Zaranca névalakban. 1325-ben Kompolti István lett a birtokosa. Az 1522. évi örökösödési szerződés értelmében a fiágon kihalt Kompoltiaktól a guti Országgh család örökölte. Országgh Kristóf magtalan halála után 1570-től az enyingi Török család, majd 1606-tól a Nyáry család lett a birtokosa. 1650-ben Mácsy Zsigmond Jantó Istvánra ruházta. Ez a Mácsy—Jantó-birtokjog a XVII. század végéig Györky Ferencre szállott, aki 1701-ben eladta a falut Almásy Jánosnak és Mihályi Pálnak. Ettől kezdve az Almásyak, meg a velük rokon Czóbel, Stöszel, Szeleczky, Gosztanyi családok kezén maradt a birtokjog. A falu 1687 körül elpusztult, majd 1701-ben újból benépesült. Lélek-száma 1787-ben 566, 1860-ban 752. Az 1775-ben használt községi pecsétjében kalász, ekevas, csoroszlya látható és a körirat: „Sigilum Sáránk Tárná”.

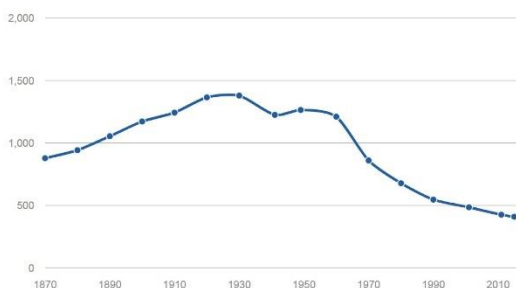
Terület

forrás: data2.openstreetmap.hu

Népesség

forrás: nepesseg.com

Zaránk-történelmi pillanatkép

Tudod e, hogy Zaránkon még ma is 17 vályogvető gödör helyét lehet azonosítani, a helyiek úgy is mondják, tizenhét gödör faluja. Sajátságos módon a 18. századtól a település úgy alakult, hogy családok (rokonok?) összefogtak, területet foglaltak, melyből kitermelték a vályogtéglát, majd a keletkezett vályogvető gödör partján építették fel házaikat. A gödrök felfogták a talajvizet és esővizet, nádas tó keletkezett, amely aztán saját kacsza úsztatóként, halastóként szolgált. Idősebbek mesélik, hogy ők még halásztak ezekben. Mára ezek a gödrök kiszáradtak, de felismerhetők, jelen vannak a településképből, és jelzik, meghatározzák a település szerkezetét. Közterületként történő hasznosításuk, parkosításuk a jelenkori falufejlesztés egyik módszere lehet.

Mi a vályog? Pelyvás sárból, vetővel (vályogvető) készített szárított agyagtégla. Első írásos említése hazánkban 1693-ból való, de régebbtől fogva ismert és használt építőanyag. Nagyobb arányú paraszti alkalmazásával falvakban, mezővárosokban a 19. század első felétől számolhatunk, az Alföld felső és középső területein, majd a Dunántúl ÉNy-i részén. Bár a vályogépítkezés fában szegény, kővel nem rendelkező, vályogvetésre alkalmas földben, agyagban gazdag alföldi vidékre jellemző, hegyvidéken is elterjedt. Csak a 2. világháború után szorult háttérbe és terjedt el helyette a tégl, ill. másfajta (kő, beton stb.) építkezés. A vályogkészítéshez legjobb a szikes agyag. A települések szélein sorakozó vályogvetőkben vagy vályoggödörökben a sárkészítéshez szükséges vizet az őszi, tavaszi esőzésekkel felfogják. A mélyebb gödrökben feljön a föld árja (talajvíz) is. A legtöbb vályogot nyáron vetik, júliusban, augusztusban, esetleg szeptember elején. – A vályogot deszkából készült fenekes, fogós ládafaféle eszközzel, a vályogvetőkkel vetik. Van egyes és kettős vető. A vályogok nagysága különböző; többségük megegyezik a tégl méreteivel, általában 32×15×12 cm volt. A 19. század második felében sok helyütt nagy vályogokat készítettek, kétszer akkorákat, mint a későbbi, általános méret. – A vályogvető első feladata kinézni a jó helyet és kiásni a víz helyét. Legtöbbször régi, már elhagyott vályogvetőgödört fognak fel, mert ott nem kell új vizesgödört ásni, hanem a vályogvetőgödörben álló vizet használhatják. Az ásóval kiásott agyagot összevágják, majd vízzel jól lelocsolják. A locsolás tulajdonképpen elárasztás, különböző gátakkal, alacsony földhányásokkal a felvágott földhöz vezetik a vizet. Az így nyert sarat behintik pelyvával, esetleg törekkkel vagy tört szalmával, majd bekapálják. A bekapált sarat rövid ideig állni hagyják, utána megtapossák. A jól összedolgozott, öreg sarat aztán az előre megvizezett, pelyvával behintett vályogvetőbe gyömöszölik. A tetejét megvizezett kézzel lesimítják. Aztán a vetőt a vetőhelyre húzzák, vagy viszik, ott felemelve megfordítják és egy gyors, erőteljes mozdulattal a sorba vágják. A sár kijön a vetőből és a kivetett vályog sorba állva szikkadni kezd. A szorosan egymás mellé vetett vályogot előbb a földön hagyják szikkadni. Általában egy heti szikkadás után, amikor már tartása van, felállítják, vagy oldalukra borítgatják és így hagyják újabb egy hétig szikkadni. A kiszikkadt vályogot a vályogvetőgödör szomszédságában gúlázzák le, azaz dupla sorral, hézagosan, háromszögekbe rakják. A gúla rakott vályog tovább szárad és egy-két heti száradás után a

közelben, olyan helyen, ahonnan szekérrel könnyen el lehet szállítani, kazlazzák, azaz több sorban egymásra és egymás mellé rakják és fedelezik. A kazal – vályogkazal – tetejét nyeregtetőszerűen szorosan egymáshoz illesztett vályogokkal fedélre rakják. Így áll azután kazlakban mindaddig, amíg el nem szállítják az építkezés színhelyére. Legtöbbször nem azonnal használják fel, hanem csak a következő tavasszal. Ilyenkor a portán ereszbe rakják, tömötten, nyeregtetőszerűen egymás mellé és egymás fölé helyezik, kukoricaszárral (néhol náddal, esetleg kátránypapírral) lefedik. A vályog így behordva, tető alatt, ereszbe rakva is szárad és alkalmassá válik a felhasználásra. – A vályogot rendszerint ketten vetik. Az egyik vető a sarat készíti elő és telegyömösözi a vetőt, a másik pedig kihúzza, vagy kiviszi a gödörből és kiveti a vályogot. – A vályogfalat sima sárral készítik és tapasztani kell (agyagsárral). Ha vakolni akarják (meszes homokból készült malterrel), akkor a vályogfalra léceket szögeznek, megvagdossák, vagy dróthálót erősítenek rá. A puszta vályogfal ugyanis leveti a vakolatot. A századfordulóig vályogfal alá döngölt agyag fundamentumot készítettek. Később mindinkább elterjedt a téglalapozás. Legújabbán pedig beton alappal is találkozunk. A két világháború között terjedt el a vegyes falazás, azaz az olyan falkészítés, hogy két sor vályogot egy sor téglakövet. – Sok szegény fiatal házaspár maga veti ki a házához szükséges vályogot. Sok szegény ember pedig foglalkozásszerűen vet vályogot eladásra, de bérbe is. A vályogvetés a legnehezebb sármunkák egyike. A vályogot ezrivel vetik, számolják és értékesítik.

Felhasznált irodalom: (Magyar Néprajzi Lexikon, Körös népe V.1965).

ÖRÖKSÉGÜNK

Ebben a fejezetben bemutatjuk a település épített és természeti értékeit

Települések épített értékei (általános áttekintés)

Az épített örökség megóvása és fenntartása az emberiséggel egyidős.

A jelentősebb építmények vagy épített környezetek védelmét napjainkban is előírások, jogszabályok határozzák meg, ezáltal is elősegítve a jövő generációk részére történő épített kulturális értékek megismerését, megőrzését.

Az épített örökségvédelem fokozatai:

Nemzetközi védelem – világörökség szintjén meghatározott építmény, vagy környezet megőrzését, nyilvántartását szabályozza.

Országos védelem – műemlékvédelem, amely az országos szinten meghatározott építmény, vagy környezet megőrzését, nyilvántartását szabályozza.

Helyi védelem - helyi, önkormányzati szinten meghatározott építmény, vagy környezet megőrzését, nyilvántartását szabályozza.

„A helyi védelem célja egy adott településnek és környezetének, az ott megtalálható értékes építészeti, táji, valamint az épített környezettel összefüggő természeti jellegzetességeknek minél hitelesebb és teljesebb megőrzése.”

Településképileg meghatározó - helyi, önkormányzati szinten, településképi szempontjából meghatározó építmény vagy környezet nyilvántartása az arculati kézikönyvben, melyek később helyi védelem alá is kerülhetnek.

A fennmaradt és védelemre méltó épületek, épített környezetek, mind történeti, mind pedig művészettörténeti szempontból jelentős értéket képviselnek, ugyanakkor az adott közösség önmeghatározásának is fontos pillérei. Fenntartásuk és méltó hasznosításuk tehát gazdasági, kulturális, végső soron településpolitikai érdek.

Nemzeti emlékhely

A nemzeti emlékhelyek történelmünk legfontosabb helyszínei, az emlékezet egyszerre szimbolikus és valóságos terei. Bár gyakran fontos építészeti alkotások, nem elsősorban műemléki szempontok alapján számítanak jelentősnek, hanem kiemelkedő történelmi szerepük miatt.

Történelmi emlékhely

A történelmi emlékhelyek az emlékezet olyan fontos helyszínei, amelyek nemzeti, felekezeti, regionális vagy kisebbségi szempontból kiemelkedőnek minősülnek. Bár gyakran fontos építészeti alkotások, nem elsősorban műemléki szempontok alapján számítanak jelentősnek, hanem kiemelkedő történelmi szerepük miatt.

Zaránk épített értékei

Szent Imre Herceg templom (településképileg meghatározó)

A mai templom helyén 1720 körül újonnan restaurált templom állt. Anyaegyház volt, de 1732-ben már Tárnáméra filiája. 1746-ban fala elöl repedt volt, 1766-ban teljesen elhanyagolt az állapota. 1777-ben a boconádi plébános beküldte a püspökséghez a zaránki templom tervrajzát, melyet egy meg nem nevezett kőműves készített. 1779-ben tették le az új épület alapkövét, 1782-ben fejeződött be az építkezés. 1810 - 12 között Tárnáméra filiája, az épület teteje rongált. Szép keresztelőkútja van. 1815-ben és 1825-ben renoválták. Az 1819. évi egyházlátogatás jegyzőkönyve részletesen leírja az 1780-ban emelt templomot. Volt két oltára, orgonája és három harangja, kettő évszamos, 1744-ből és 1784-ből. Az épület alatt a Szeleczky család kriptája. 1834-ben feljegyezték, hogy a templom restaurálását az előző évben hajtották végre. 1840-ben a torony a vihartól megsérült, Hartmann Lipót gyöngyösi ácsmester állította helyre 467 forintért. Utóbbi adat a haranglábra vonatkozik. Az 1819. évi egyházlátogatás jegyzőkönyve szerint a templomnak kötornya és fa haranglába volt. Az 1852. évi mérnöki szemle jó karban levő erős épületnek mondja. Anyakönyvei csak 1858 óta vannak meg. 1955-ben restaurálták utoljára.

Anyaga terméskő. DNy-ra néző főhomlokzatán a torony rizalittal lép ki, közepén füles, volutás, záróköves, vörös kőkeretes főbejárat. Az ajtószárnyon szép barokk kilincs. Fölötte vakolatkeretben „1780 - 1955” évszámok, majd hegedűablak. Lesarkított toronytest, golyvázott főpárkány. Jellegtelen toronyablakok, könyöklőpárkányokkal, hagyma idomú sisak. DK-re a hajón két magasra helyezett, egyszerű szegmentíves, szalagkeretes ablak nyílik. A keskenyebb szentélyhez sekrestye csatlakozik, füles kőkeretes ajtóval. Hátsó falán Balogfalvi Czóbel Miklós domborműves, fegyverekkel ékesített epitáfiuma, 1839-ből. Mellette kriptalejárat. A sekrestye fölött félig elfalazott szentélyablak. Ívelt szentélyzárófal. A templom másik oldalhomlokzatának ablakosztása egyező a délkeletivel.

Idősek otthona (volt iskola épülete)
(településképileg meghatározó)

A 70-es évekig iskolaként működő épület sok viszontagságon esett át, de a 2002-ben átadott idősek otthona méltó funkcióval töltötte meg Zaránk egyik legnagyobb középületét.

Ravatalozó (településképileg meghatározó)
A 2002-ben felújított ravatalozó új fedett-nyitott szárnnyal bővült.

Lakóház - veszélyeztetett
(településképileg meghatározó)

Temetőkereszt (településképileg meghatározó)

Egyszerű barokk kőpilléren kőkereszt, primitív corpusszal. A talapzat felirata: „1779 CSINTALAN JOSEP CSINALTATA”.

II. világháborús emlékmű
(településképileg meghatározó)

Nepomuki Szt. János szobor – 1904
(településképileg meghatározó)

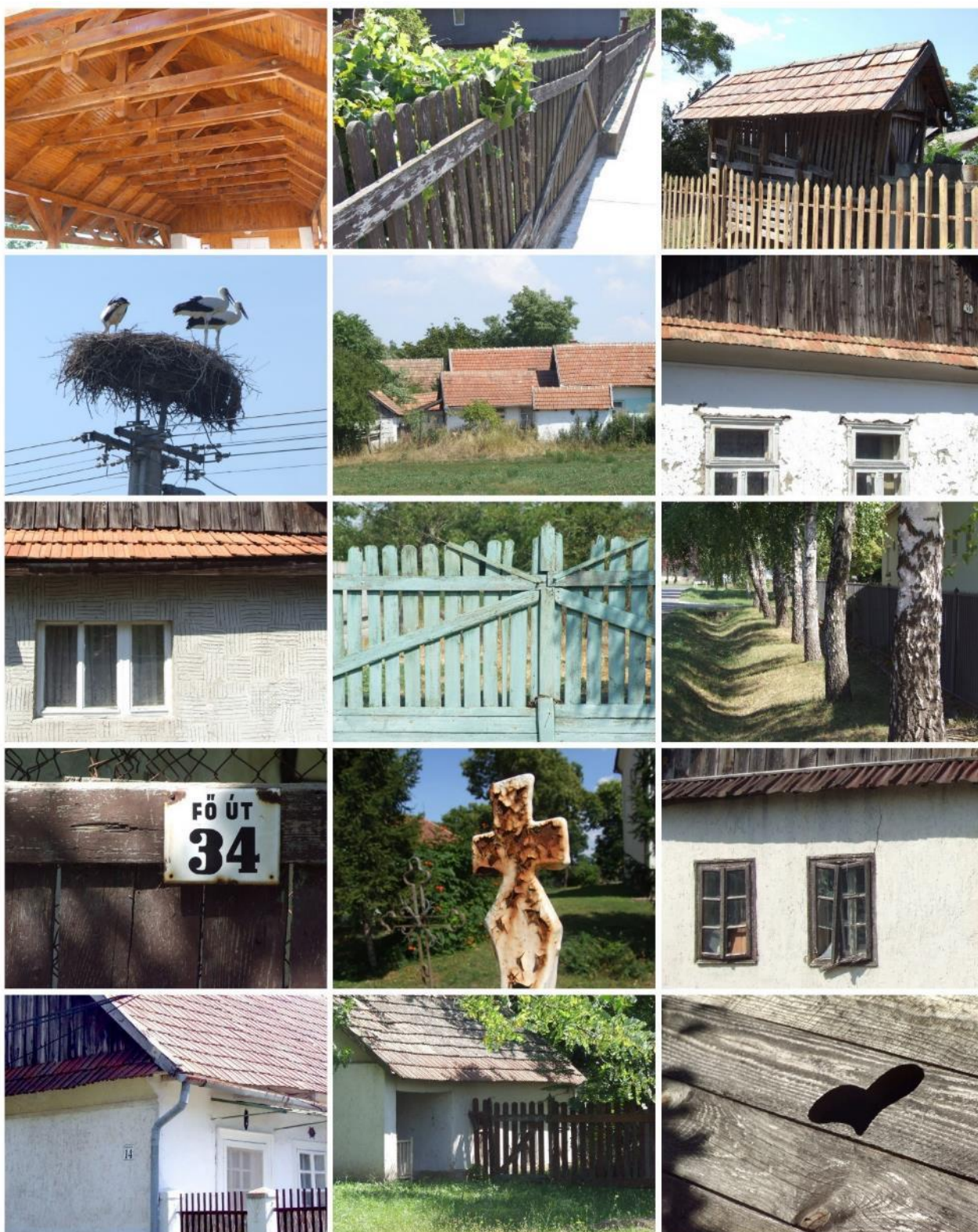

Szent Vendel szobor – 1904
(településképileg meghatározó)

Páduai Szent Antal szobor – 1904
(településképileg meghatározó)

Települések védett területei és természeti értékei (általános áttekintés)

Településünk védett területeit és természeti értékeit akkor ismerhetjük meg a legjobban, ha tisztában vagyunk ezen területek védelmét meghatározó szabályokkal és a besorolások lényeges szempontjaival. Mi is a természetvédelem feladata? Az 1996-ban életbe lépett természetvédelmi törvény bevezette a természeti értékek és területek általános védelmét, mely kiterjed a tájra, a vadon élő élővilágra, a természeti területekre, az élőhelyekre és a földtani természeti értékekre. Az ember által nem bolygatott területen még lehet passzív természetvédelmet folytatni, de területeink döntő részén már szükséges a cselekvő aktív beavatkozás. A természetvédelem célja a tudományos és kulturális szempontból legjelentősebb természeti értékek természetes vagy ahhoz közeli állapotban való megőrzése, fenntartása és bemutatása révén azok közkinccsé tétele.

Fontos tudnunk, hogy a természet közvagyon, országhatárokon belül nemzeti kincs, ennek megőrzése gyarapítása minden generáció feladata. Ezen feladat ellátásához ismeretekre van szükség, oktatással, képzéssel, tudatformálás segítségével sokat tehetünk a természetvédelméért. Mire is kell figyelniünk? Rövid összefoglalásként földtani, növénytani, állattani értékeinkre és közérzetünk szempontjából kiemelten fontos tájképi értékekre. Épített környezetünk szépségét emelik kultúrtörténeti értékeink, melyek múltunk, történelmünk fontos alkotásai, elődeink, őseink megmaradt emlékezete.

Településünk természeti és kultúrtörténeti értékeinek felméréséhez, bemutatásához ad segítséget az alábbi rövid rendszerezés, mely a legfontosabb védett terület típusok listáját, illetve értelmezését tartalmazza:

Nemzeti park az ország jellegzetes természeti adottságaiban lényegesen meg nem változtatott, olyan nagy kiterjedésű területe, melynek elsődleges rendeltetése a különleges jelentőségű, természetes növény- és állattani, földtani, víztani, tájképi és kultúrtörténeti értékek védelme, a biológiai sokféleség és természeti rendszerek zavartalan működésének fenntartása, az oktatás, a tudományos kutatás és a felüdülés elősegítése.

Tájvédelmi körzet az ország jellegzetes természeti, tájképi adottságokban gazdag nagyobb általában összefüggő területe, tájrészlete, ahol az ember és természet kölcsönhatása esztétikai, kulturális és természeti szempontból jól megkülönböztethető jelleget alakított ki, és elsődleges rendeltetése a tájképi és természeti értékek megőrzése.

Természetvédelmi terület az ország jellegzetes és különleges természeti értékekben gazdag, kisebb összefüggő területe egy vagy több természeti érték illetve ezek összefüggő rendszerének védelme.

Természeti emlék valamely különlegesen jelentős egyedi természeti érték, képződmény és annak védelmét szolgáló terület.

Ökológiai folyosó az egyes védett természeti területek, valamint egyes védett természeti területek védőövezete, Natura 2000 területek, érzékeny természeti területek és a természeti területek között a biológiai kapcsolatokat biztosító, vagy ezt elősegítő területeket, területsávokat és területmozaikokat, és ezek láncolatát, valamint az ezeken található élőhelyeket jelentik.

Ökológiai hálózat egyes védett természeti területek, valamint egyes védett természeti területek ökológiai (zöld) folyosókkal biztosított biológiai kapcsolatainak egységes elnevezését jelenti.

Érzékeny természeti terület az olyan extenzív művelés alatt álló terület, amely a természetkímélő gazdálkodási módok megőrzését, fenntartását, ezáltal az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség fennmaradását, a tájképi és kultúrtörténeti értékek megóvását szolgálja.

Natura 2000 terület (európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű terület) külön jogszabályban meghatározott különleges madárvédelmi terület, különleges természetmegőrzési, valamint kiemelt jelentőségű természetmegőrzési területnek kijelölt terület, illetve az európai unió által jóváhagyott különleges természetmegőrzési, valamint kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület.

Egyedi tájértéknek minősül az adott tájra jellemző természeti érték képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van.

A településre vonatkozó természeti értékeket jelen fejezet térképmelléklete tartalmazza. A település természetvédelmével kapcsolatos kérdések a Bükk Nemzeti Park felügyelete alá tartoznak.

Zaránk természeti értékei

Zaránk a térség legkisebb lélekszámú települése, amelyet 1274-ben, egy oklevélben említene, akkor Zaranca néven. Az ősi idők emlékét őrzi az itt található Nagy-Halom is, amely a hajdanvolt mintegy 40000 alföldi Kunhalom közé tartozik. A Kunhalmok természet- és tájvédelmi szempontból is igen jelentősek, minthogy a mezőgazdasági művelés alatt álló síkvidéken- a környező térszintből, való kiemelkedésük miatt sok esetben kimaradtak az intenzív művelésből, ezért a terület természetes állapotára jellemző növényzet, növénytársulások és az ezekhez kötődő állatvilág fennmaradhettek a területükön. A Kunhalmok vegetációjának jellemző fajai lehetnek a Nagy-Alföldön a taréjos búzafű és a hengeres kecskebúza, de sok kunhalmon megtalálható a kunkorgó árvalányhaj. Az így megmaradt növényzet sajátos állatvilágnak ad otthont. Ritka védett rovarfajok is megjelenhetnek a Kunhalmokon, mint a sisakos sáska vagy a magyar virágbogár. A rovarok mellett egyéb élőlény csoportok képviselőivel is találkozhatunk. Így a puhatestűek közül a kórócsiga, a kételtűeknél a barna ásóbéka, míg a hüllők közül a fűregyík is kiemelendő. A madarak közül pedig a mezei pacsirta, a sárga billegető vagy éppen a cigánycsuk is szívesen fészkel a halmok környékén. Az emlősállatok is gyakran lehetnek a kunhalmok lakói, mint a hazánkban védett molnárgörény is.

Egyedi természeti értékek.

Közkert, jellemző növényállomány platán, kőris, nyír, fenyő és vadgesztenye vegyesen. A Dózsa György u. felől vérszilva fasor, a Táncsics u. felől gömbakác fasor határolja.

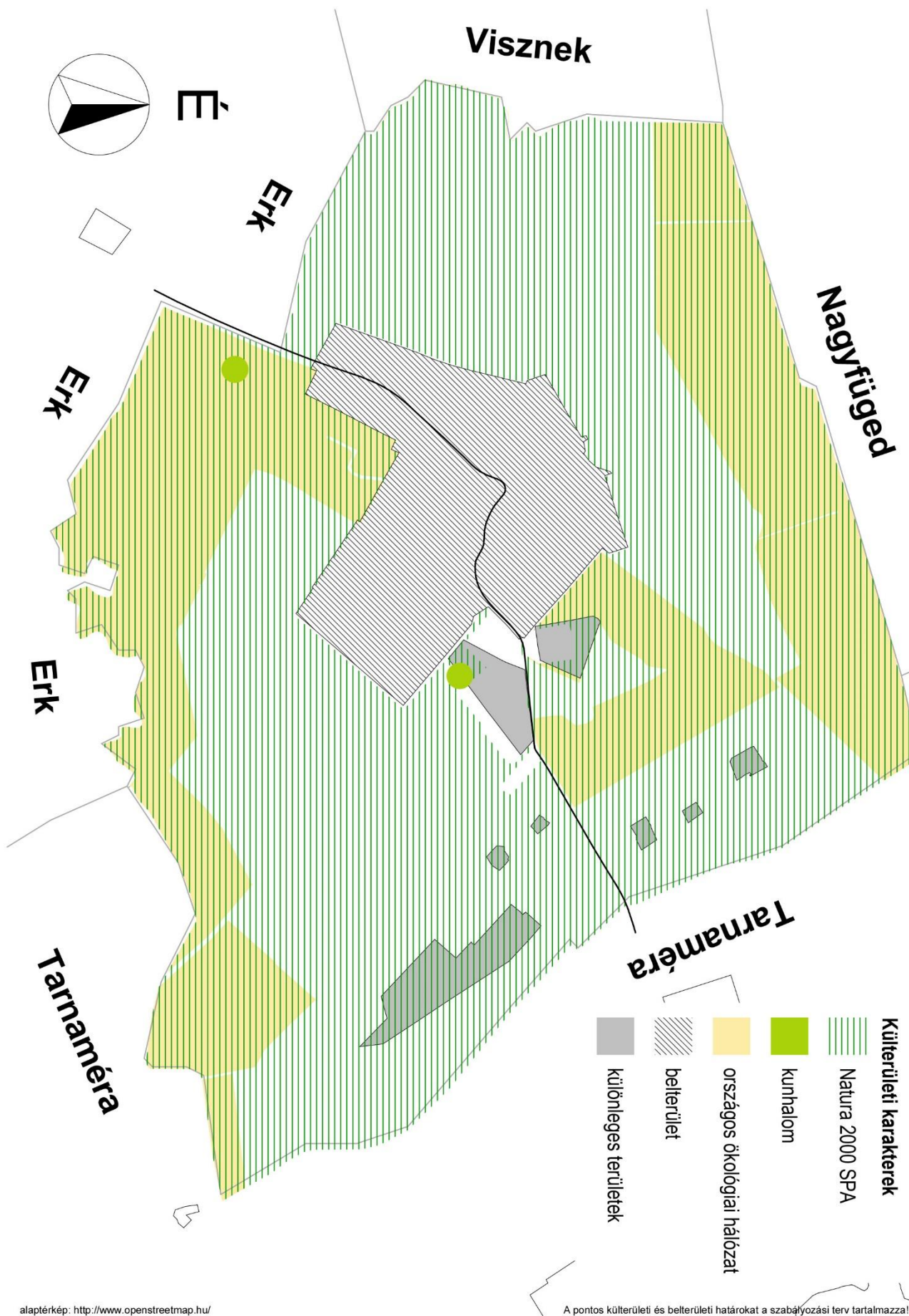
Kis-Tarna, a folyóvízhez kapcsolódó képződmény, jellemző növényzete, nád, fehér nyár, fűzfa, keskenylevelű ezüstfa. (agrártörténeti egyedi tájérték)

Szent Imre herceg templom, egyhajós, egy homlokzati tornyos késő barokk római katolikus templom. A kertben kb. 20-25 m magas japánakácok, 5-25 m magas lucfenyők, 5-10 m magas nyírfák és keleti tuják találhatók.

Zaránk község természeti értékei 2017

TELEPÜLÉS-KARAKTEREK

Ebben a fejezetben és az elkövetkezőkben a település építészeti karaktereivel foglalkozunk

Építészeti karakterek osztályozását sokféleképpen közelíthetjük meg. Az építés ideje, a kor amiben az épület megszületett mindig nyomot hagy a külső megjelenésén is, ezért olyan osztályzási rendszert választottunk, mely alapvetően az építési korszakok alapján határozza meg a karaktereket. A karakterek azonosításában nagy segítségünkre vannak a katonai felmérések I-III. katonai felmérés (1763-1887) valamint Magyarország Katonai Felmérése (1941), továbbá a 60-as évek légifelvételei.

Történeti I. karakterű településrész (1763-1920)

A török dúlás alatt az ország jelentős területe elnéptelenedett és falvak váltak pusztává a hódoltság területén, mely a mai Magyarország jelentős területeit érintette. A 150 éves török uralom után újra benépesülő falvak a 18. sz.-tól az első világháborúig megszakítatlan fejlődést mutatnak, mely a népi építészeti változatos formáit alakította ki. Sok településen még ma is azonosíthatóan létezik ez a karakter. Megőrzése közös érdekünk.

Történeti II. karakterű településrész (1920-1945)

A két világháború között a trianoni trauma után ismét megfigyelhető egy fellendülés, mely bizonyos településeket vidéken is megértintett. Még a „boldog békeidőkben ideális körülmények között alkotó építészek, Kós Károly és a „Fiatalok” köre olyan építészeti stílust teremtett, mely a 30-as években is termékeny talajra talált a vidéki építészeti környezetben.

Telepített I. karakterű településrész (1950-1960)

A két vesztes világháborút és az erőszakos államosítást követően a termelőségvetkezetek fellendülő időszakában és a „háztáji” termeléssel kiegészítve a vidéki lakossága gazdasági erősödését jelzi a „kockaházak” tömeges elterjedése. Ez a népi építészettel való radikális szakítást is jelentette, ugyanakkor talán ez az utolsó korszak, amikor falvaink egységes utcaképpel rendelkeztek.

Telepített II. karakterű településrész (1990-)

Az 1990-es rendszerváltás után kialakuló gazdasági helyzet, valamint az építőipari anyagok egyre szélesedő választéka a vidék egységes építészeti arculatának teljes felbomlásához vezetett. Az új telekosztások jellemzően az oldalhatáron álló beépítést elhagyva szabadon álló formát részesítették előnyben. A motorizációval együtt a gépkocsi is, mint jelentős vagyontárgy helyet követelt magának az ingatlanon. A „nappali” helyiség megjelenésével és a tetőtérbeépítések elterjedésével léptékváltáson mennek keresztül házaink.

Mezőgazdasági birtokközpontok

A mezőgazdasági birtokközpont az 1990-es években felszámolt TSZ birtokközpontok újra hasznosulása, az ezzel kapcsolatos átépülés, napjainkban is folyamatban van, illetve új birtokközpontok kialakulása is megfigyelhető.

Ezeknél a külterületi természetben való építettségük okán az építésnél, átalakításnál, bővítésnél a kilátásvédelem, rálátásvédelem és tájvédelem szempontjait is javasoljuk figyelembe venni.

Üdülőházas karakterű településrész

A 80-as évekre már a lakosság jelentős része rendelkezett gépkocsival. A városi létből a vidék nyugalmaiba vágyók körében közkedvelté vált a „vikendház”. A hétvégéken megelevenedő jellemzően külterületeken lévő épületek sajátos világot képeznek mind a mai napig.

Átalakuló településrész (kiegészítő karakterjellemző)

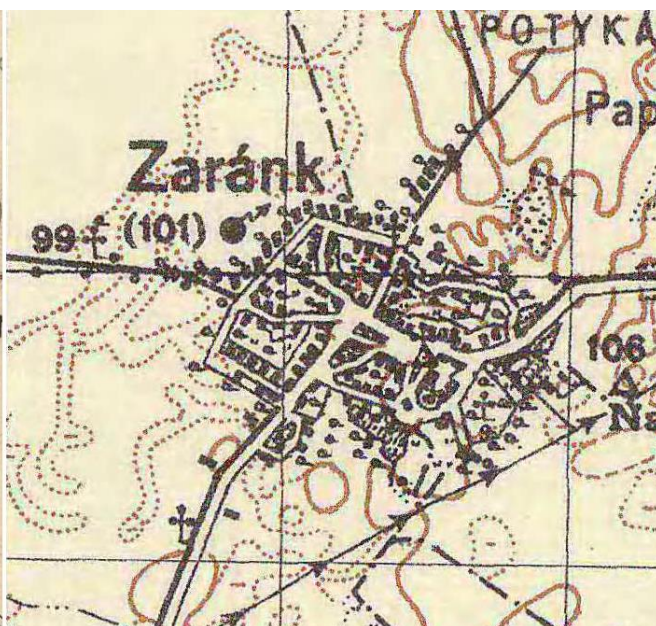
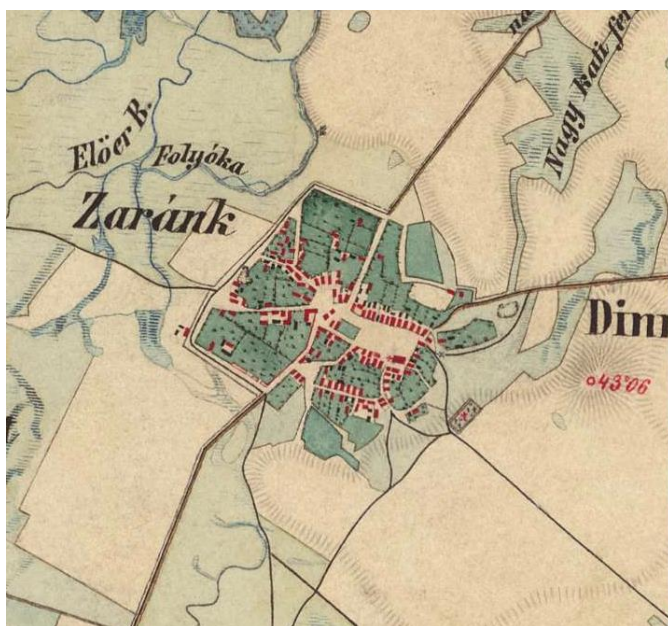
A fenti karakterek a legritkábban jelennek meg tisztán. Ott ahol a változás olyan mértékű, hogy az eredeti karakter nehezen felismerhető, esetleg csak az utcaszerkezet és a telekosztás őrzi azt ott az „átalakuló” településrész megnevezéssel jelöljük az eredeti karakter nevének megtartása mellett.

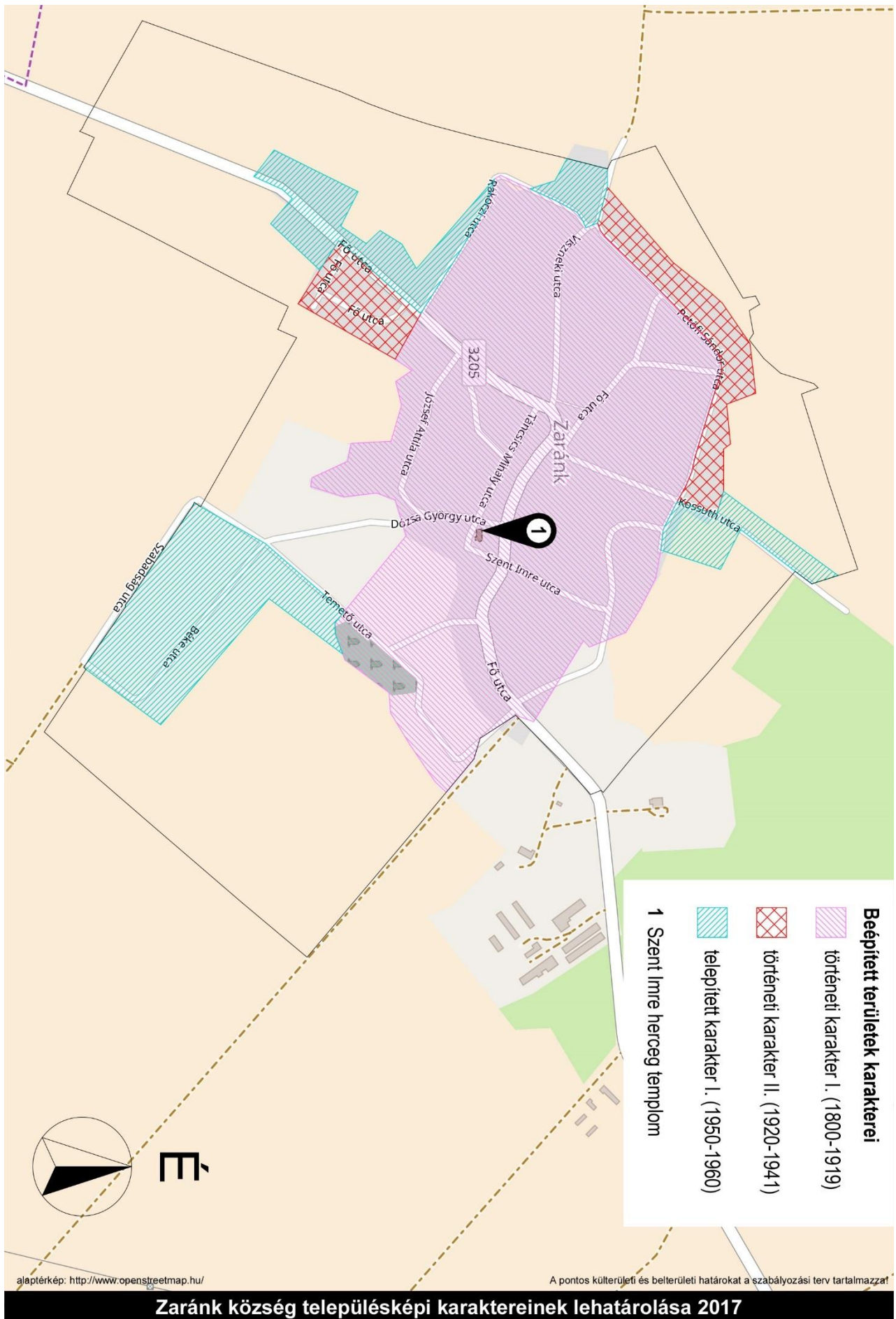
Zaránk település karaktere

A Kis-Tarna északkeleti partján elterülő, összetett típusú település, magja halmazos majorfalu, északi részén templommal, déli részén egykor kúriával. Újabbban út menti faluvá fejlődött.

Az első katonai térképfelvétel szerint a XVIII. század végén a település egy centrális térség köré rendeződik, melynek keleti szélén a templom, nyugati szélén a kastély állt. A teret körülvevő telektömbök már akkor kialakultak mai terjedelmükben, csak időközben a tér egységét megbontotta az oda épített tanácsolóháza és egyéb épületek. A XVIII. századi képhez viszonyítva a település a Tarnaméráról Erkre vezető és a falun áthaladó út mentén fejlődött, ez a Nagy sor vagy Fő út. Fő útnak nevezték a faluközpontból Tarnasáday irányába vezető utcát is (ma Kossuth utca), és újabb időkben a falu ennek mentén is fejlődött éppúgy, mint a Visznek felé tartó utca két oldalán (Pipa sor, ma Viszneki utca). 1920 után a falu épp ezen a területen, északon és északkeleten, 1945 után pedig délen, délnyugaton terjeszkedett (Kertalja, Újtelep, ma Béke és Szabadság utcák). Általános a szalagtelek, de a csoportos elrendezésű táblatelek emléke is él, egy ilyen hat lakóházzal, 1950 körül szűnt meg. — A határ tanyásodása a századforduló táján a jászok nevéhez fűződik, akik akkor egy felparcellázott középirtokot vásároltak itt meg.

JÓ PÉLDÁK TÖRTÉNETI I. KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZHEZ

A falu hagyományosan épített lakóházainak uralkodó típusa gyűjtésünk idején (1960) a szarufás-kakasülős, náddal és zsúppal vegyesen fedett nyeregtetejű, vályogfalazatú, zárt kaminkéményes, boglya-kemencés ház volt. Az ágasfás-szelemenes tetőszerkezetű házak egy példányát még megfigyelhettük; itt az erősen javított, toldott szelement három ollóláb tartotta úgy, hogy a szelemen vége az oromzaton nem mutatkozott meg (Fő u. 34. sz.; építési év: 1811). Az archaikus, függesztett fedélszékeket egyébként emberemlékezet óta csak pajta építéséhez alkalmazták. A mestergerendás födém is a múlt század jellemzője, a tapasztott mennyezet mellett a deszkás mennyezet is korán megjelenik. A fal általános építőanyaga a föld, a vályog, s a múlt századra vagy a még korábbi időkre jellemző sövényfal utolsó emléke 1956-ben tűnt el. A kő és a téglá szerepe a falu népi építőgyakorlatában jelentéktelen, az előbbit csak alapozásra szerezték be Gyöngyösről, Gyöngyössolymosról, Tarnaszentmáriáról; téglából az 1930-as években mindössze egy ház épült. A tető fedésére használt hagyományos anyag a nád és a zsúp, ezeket leginkább együttesen alkalmazták, de felméréseink idején már csak néhány így fedett ház volt a faluban. A század elején a középületeken fazsindely volt, aminek használatával néhány jómódú gazda is kísérletezett, de a kezdeményezés szélesebb körben nem talált követőkre. A faluban általános tüzelőberendezés, a szabadkéményes boglyakemence a múlt század végétől kezdődően úgy korszerűsödött, hogy a kémény zárt formája alakult ki, de a kemence használata kb. 1950-ig általános maradt. Ekkor kezdték a kenyérsütő kemencéket kitelepíteni a nyári konyhákba, a „nyári főző”-kbe, vagy különállóan az udvarra. A falu lakóházait a helybeliek mellett jászárokszállási kőművesek építették.

JÓ PÉLDÁK TÖRTÉNETI II. ÁTALAKULÓ KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZHEZ

Zaránk a második világháborúig organikusan fejlődött. Az eredetileg vályogvető gödrök köré szerveződött porták mellett megjelentek az utcára felfűzött telkek sora is. Ilyen például a Petőfi utca is.

JÓ PÉLDÁK TELEPÍTETT I. KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZHEZ

A háború után új telekosztás révén jött létre a Béke utca és a Szabadság utca, ahol kockaházakat találunk, de a melléképületek még őrzik a népi építészet formavilágát. Az ófalutól kissé távolabb eső településrész beépítése még a mai napig nem fejeződött be, ezért ez a két utca kiválóan alkalmas a kötetlenebb megformálású kortárs épületek elhelyezésének.

AJÁNLÁSOK, ÉPÍTÉSZETI ÚTMUTATÓ

Ebben a fejezetben ajánlásokat teszünk a karakterre jellemző építészeti formavilág alapján.

Az építészeti útmutató táblázatos formában ábrák segítségével mutatja be a karakterekre jellemző építészeti tulajdonságokat. Az ábrákhoz rövid szöveges leírást csatoltunk. Minden egyes karakter saját oszlopában jelezzük, hogy a karakterre összképe szempontjából javasolható-e az adott építészeti megoldás.

Az útmutató kizárólag ajánlásokat tartalmaz. Konkrét építészeti elképzelés esetén az illeszkedés szabályait megtartva el lehet térni tőle.

Jelmagyarázat:

Történeti I. karakter

Történeti II. karakter

Telepített I. karakter

Telepített II. karakter

Mezőgazdasági birtokközpontok

Üdülőházas karakter

Településképileg ajánlott

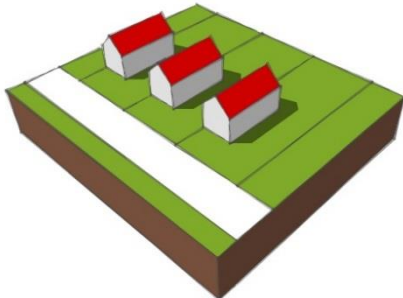
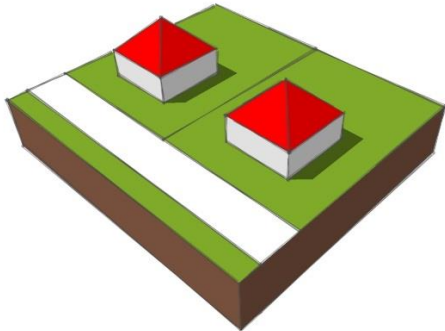
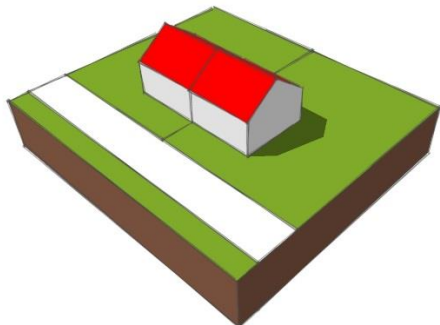
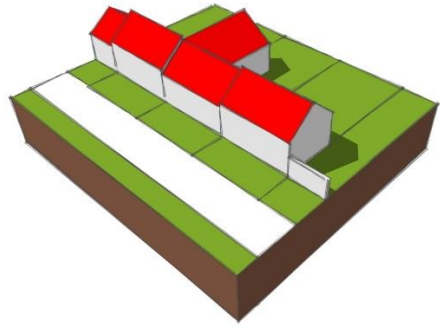
Településképileg nem javasolt

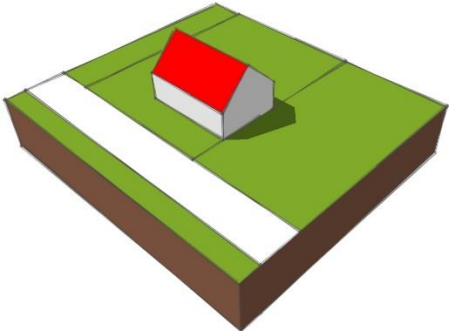
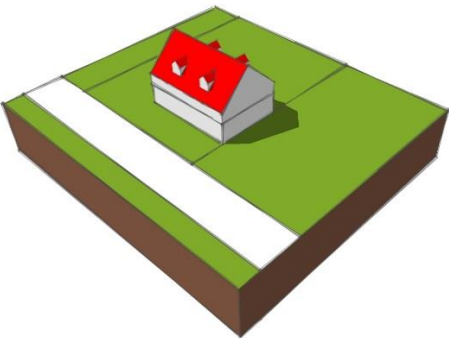
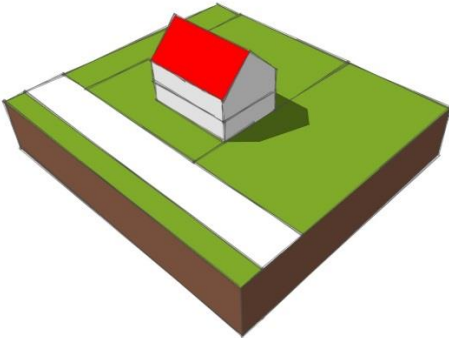
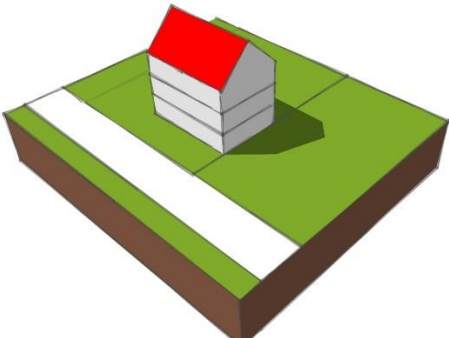

Településképileg elfogadható

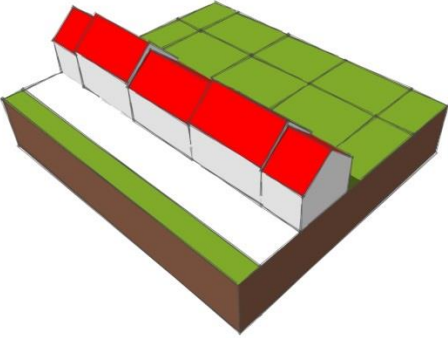
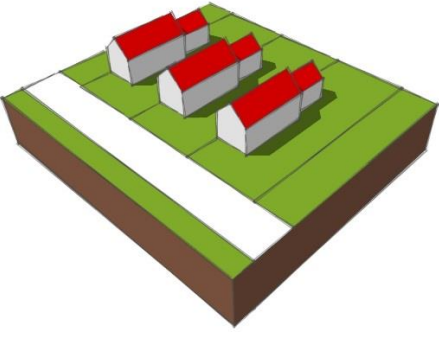
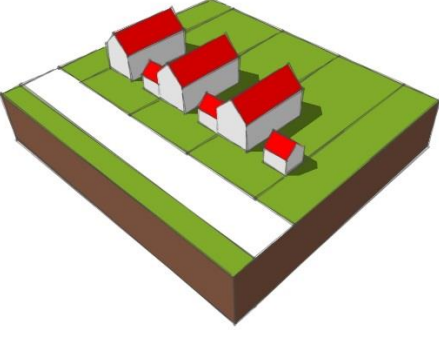
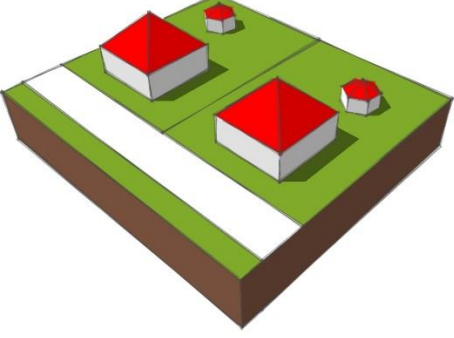

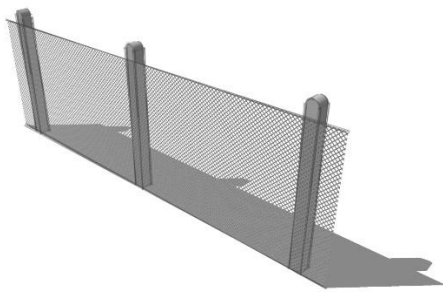
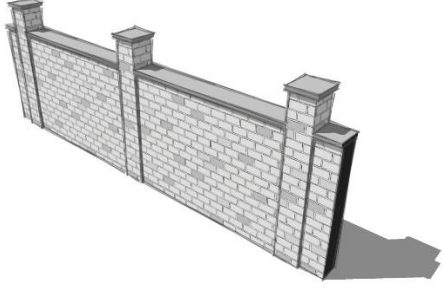
Nem releváns karakter

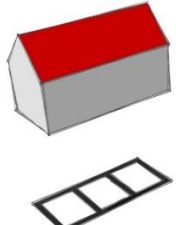
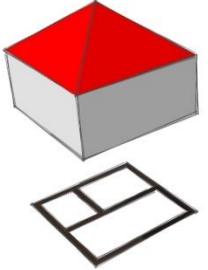
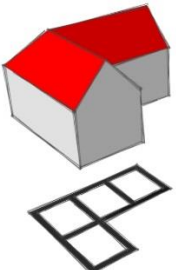
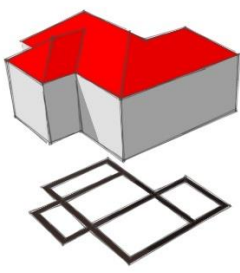
Beépítési mód							
karakterek:							
	oldalhatáron álló beépítés	✓	✓	✓	-	●	-
	szabadon álló beépítés	✗	✗	●	-	✓	-
	ikres beépítés	✗	✗	✗	-	●	-
	zárt sorú beépítés	✗	✗	✗	-	●	-

Szintszám						
	karakterek:					
	földszintes beépítés	✓	✓	✓	-	✓
	földszint + tetőtér beépítés	●	✓	✓	-	✓
	egy emeletes beépítés	✗	✗	●	-	●
	több emeletes beépítés	✗	✗	✗	-	✗

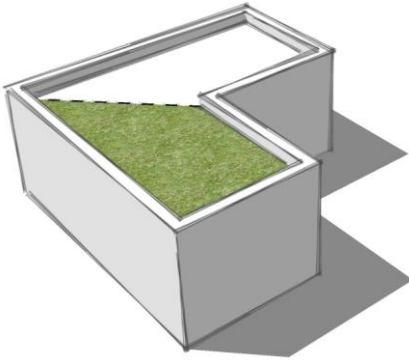
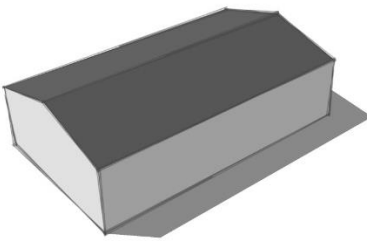
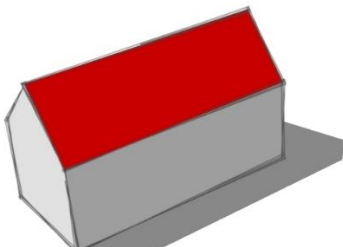
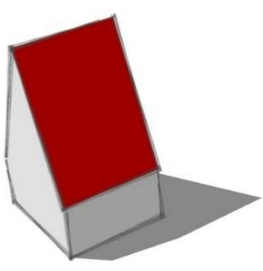
Mellék épületek, kerti építmények

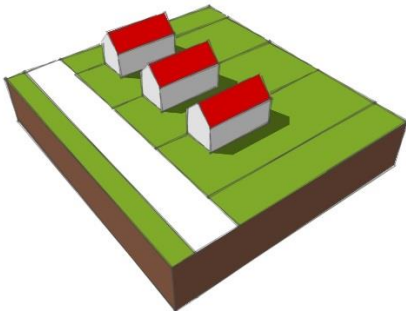
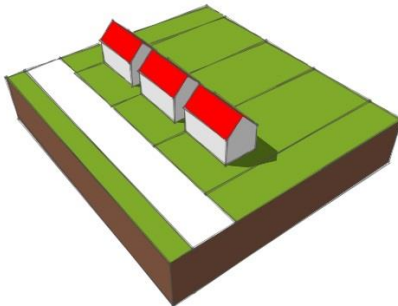
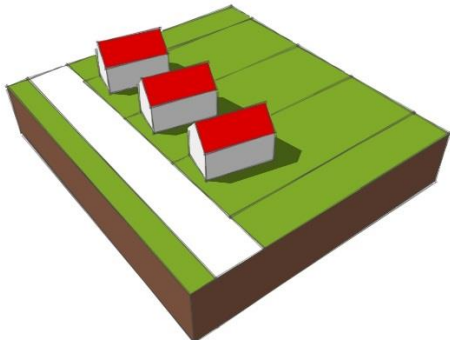
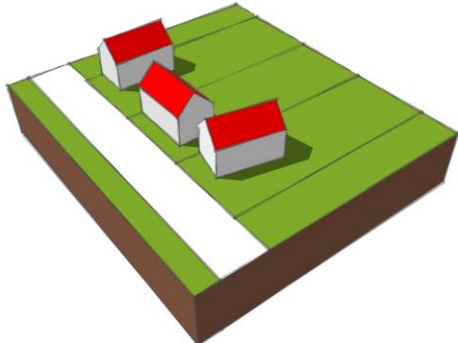
karakterek:							
	melléképület és kerti építmény nélkül	✓	●	✓	-	●	-
	főépülettel összeépítve	✓	✓	✓	-	●	-
	utcafronton külön építményként	✗	✗	●	-	●	-
	szabadon állóan külön építményként	✗	✗	●	-	●	-

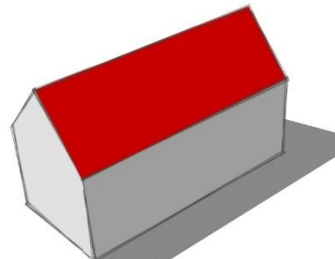
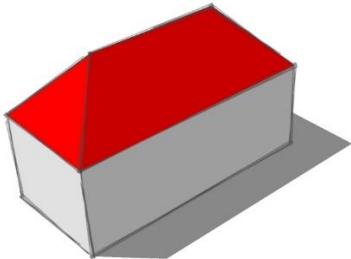
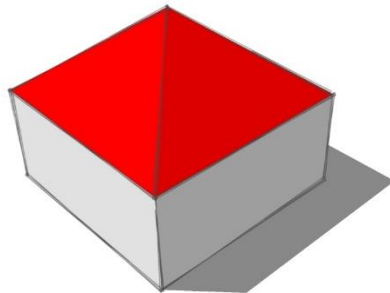
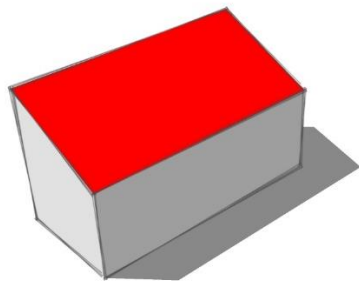
Kerítés kialakítások							
karakterek:							
	drótkerítés	✗	✗	✗	-	✓	-
	léckerítés	✓	✓	✓	-	●	-
	áttört kerítés lábazattal	●	●	●	-	●	-
	tömör fal kisméretű téglából vakolattal vagy anélkül	✗	✗	●	-	●	-

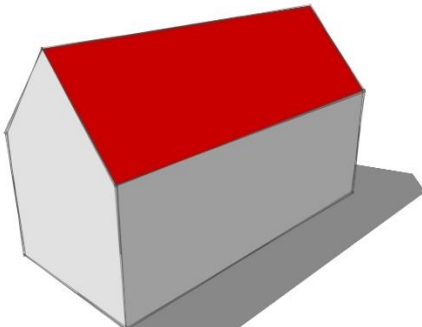
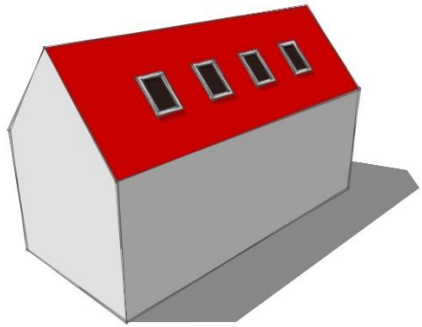
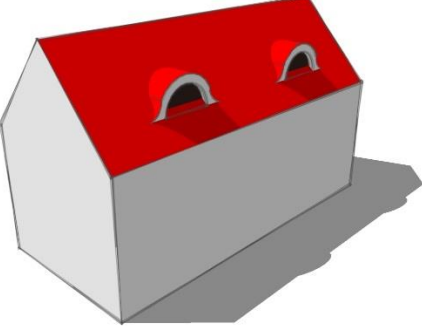
Tömegformálás							
karakterek:							
	egy traktusos tömeg	✓	✓	●	-	✓	-
	két traktusos tömeg	●	●	✓	-	●	-
	L alakú tömeg	✓	✓	●	-	●	-
	szabálytalan tömegkontúr	✗	●	✓	-	●	-

Tetőhajlás

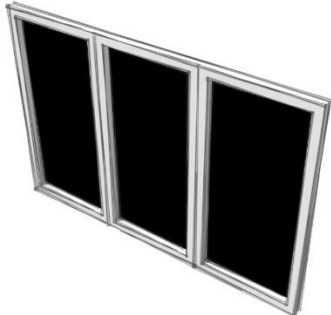
karakterek:							
	lapostető / zöldtető	✗	✗	●	-	●	-
	alacsonyhajlású tető	✗	✗	●	-	✓	-
	normálhajlású tető (35°-45°)	✓	✓	✓	-	✓	-
	meredekhajlású tető	✗	✗	●	-	●	-

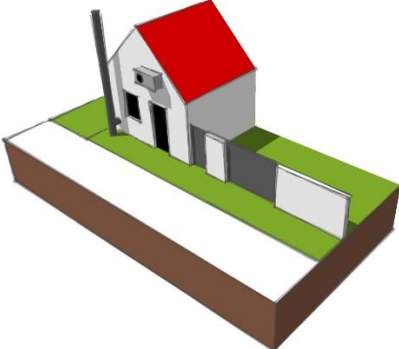
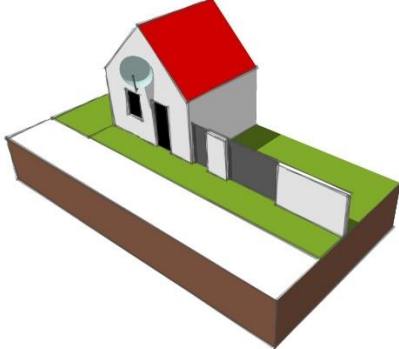
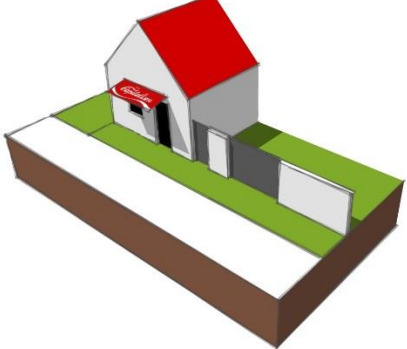
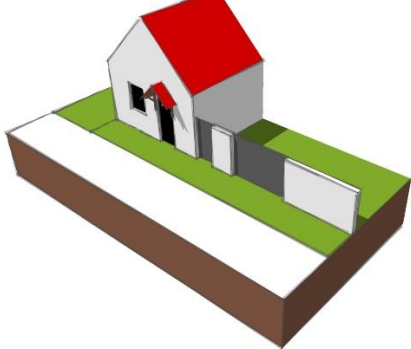
Tető gerinc irány							
karakterek:							
	utcára merőleges gerinc	✓	●	✓	-	●	-
	utcával párhuzamos gerinc	✓	●	✓	-	●	-
	utcával szöget bezáró gerinc	●	✓	✗	-	●	-
	szabálytalan elrendezés	✓	✗	✗	-	●	-

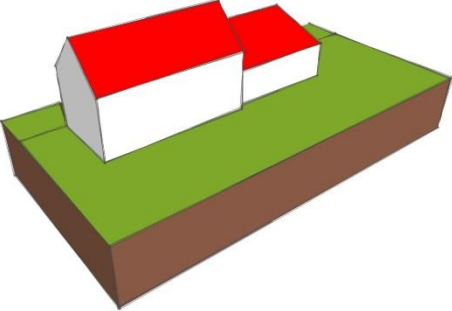
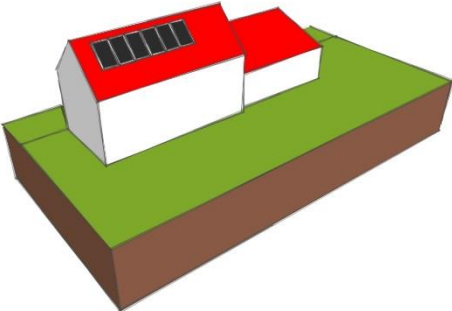
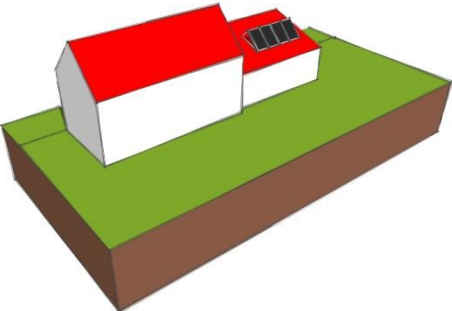
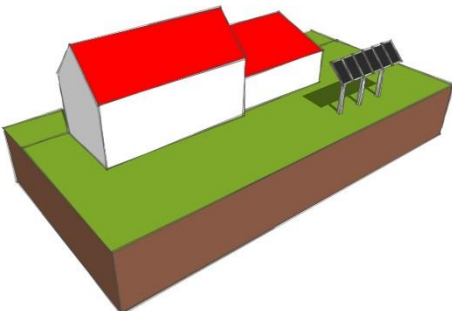
Tetőformák							
karakterek:							
	nyeregtető	●	●	✓	-	●	-
	kontyolt tető	✓	✓	✓	-	●	-
	sátortető	●	●	●	-	●	-
	félnyeregtető	✗	✗	●	-	●	-

Tetőablakok							
karakterek:							
	nincs tetőablak	✓	✓	✓	-	●	-
	tetősíkablak	✓	✓	✓	-	●	-
	állóablak	●	✓	✓	-	●	-
	ökör szem ablak	✗	✗	✗	-	●	-

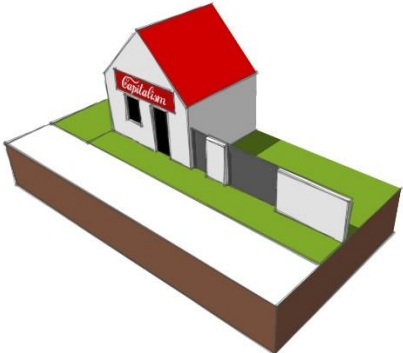
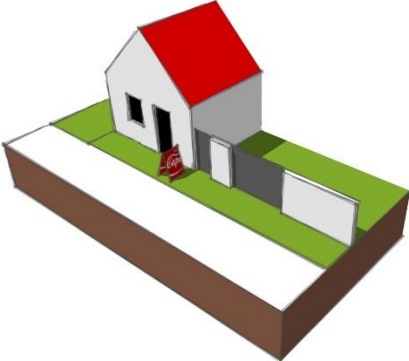
Ablakok

karakterek:							
	hagyományos osztású ablak	✓	✓	●	-	●	-
	három részre osztott ablak	●	●	●	-	●	-
	két részre osztott ablak	✓	✓	✓	-	●	-
	osztás nélküli ablak	●	●	✓	-	●	-

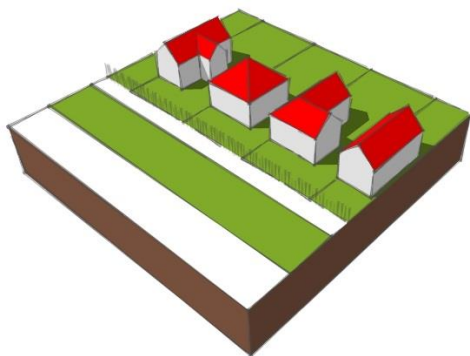
Utcai homlokzat						
	karakterek:					
	gépészeti berendezés utcai homlokzaton	✗	✗	✗	-	●
	telekommunikációs eszköz utcai homlokzaton	✗	✗	✗	-	●
	napellenző utcai homlokzaton	●	●	●	-	●
	előtető utcai homlokzaton	●	●	●	-	●

Napelem elhelyezés						
	karakterek:					
	nincs napelem	✓	✓	✓	-	✓
	napelem főépületen (közvetlenül a tetőfedésre szerelve, egy foltban elhelyezve)	●	●	✓	-	✓
	napelem melléképületen	✓	✓	✓	-	✓
	napelem külön alépítményen	✗	✗	✗	-	●

Hirdetés elhelyezés

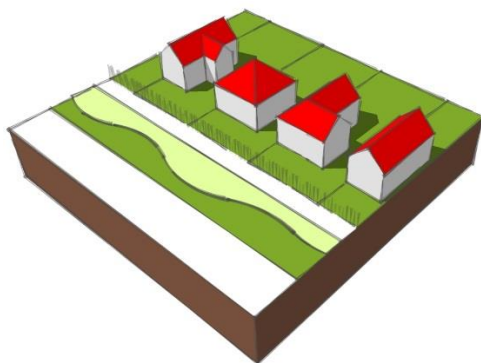
karakterek:							
	hirdetés utcai homlokzaton	✓	✓	✓	-	✓	-
	hirdetés kerítésen	✓	✓	✓	-	✓	-
	hirdetés előkertben, oldalkertben	✗	✗	●	-	●	-
	kihelyezett mobil hirdetés	●	●	✓	-	✓	-

Ajánlások útmenti zöld sávok kialakítására (karaktertől függetlenül)

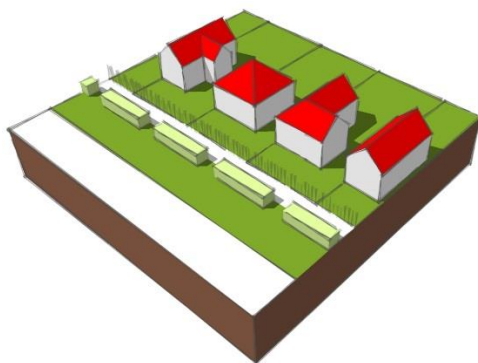
fűvesítés

szűk és nagyforgalmú utcák
esetében javasolt

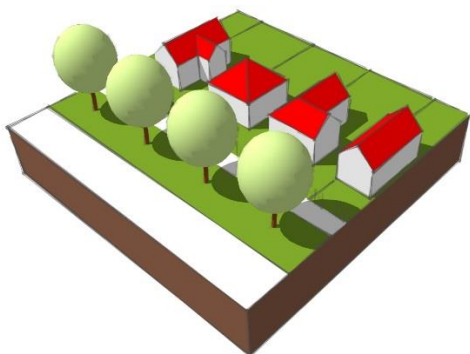
virágágyás

szűk, alacsonyforgalmú utcák
esetében javasolt

cserje, sövény

szélesebb vagy nagyforgalmú
utcák esetében javasolt

fasor

széles utcák esetében
javasolt

Cserjék, sövények és fasorok telepítésénél figyelembe kell venni a bűnmegelőzési szempontokat, valamint be kell tartani a tűzvédelmi előírásokat is. A telepítést továbbá befolyásolhatja a meglévő közművek elhelyezkedése. A Bükk Nemzeti Park által telepítésre javasolt és tiltott növények listáját a településképi rendelet tartalmazza.

Ajánlások homlokzati anyaghasználatra

	Történeti I.	Történeti II.
lábazat	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
homlokzat anyaga	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
homlokzat színe	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
tagozatok	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
nyílászárók	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
külső árnyékolók	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
oszlopok, pillérek	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
korlátok	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
ereszdeszka	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
oromfalak	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
ereszcsatorna	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
tetőfedés	kiselemes fedés	kiselemes fedés
kémények	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve

A kreatív gondolkodáson alapuló illeszkedést támogatva csak azon karakterek kapcsán teszünk konkrét ajánlást építőanyagokra, ahol az adott épületelem anyaghasználata karaktert befolyásoló tényező. Egyéb helyeken az illeszkedés szabályait megtartva javasolt a különböző építőanyagokat felhasználni.

Ajánlások homlokzati anyaghasználatra

	Telepített I.	Mg. birtokközpontok
lábazat	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
homlokzat anyaga	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
homlokzat színe	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
tagozatok	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
nyílászárók	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
külső árnyékolók	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
oszlopok, pillérek	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
korlátok	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
ereszdeszka	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
oromfalak	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
ereszcsatorna	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
tetőfedés	kiselemes fedés	meglévőkhöz illeszkedve
kémények	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve

A kreatív gondolkodáson alapuló illeszkedést támogatva csak azon karakterek kapcsán teszünk konkrét ajánlást építőanyagokra, ahol az adott épületelem anyaghasználata karaktert befolyásoló tényező. Egyéb helyeken az illeszkedés szabályait megtartva javasolt a különböző építőanyagokat felhasználni.

Mezőgazdasági birtokközpontok

A TSZ központok a 90-es években felszámolásra kerültek, azonban az épületállomány megmaradt, újra hasznosítása folyamatban van illetve külterületeken újabb mezőgazdasági épületek is létesülhetnek, ezeknél az anyaghasználatnál az illeszkedés szabályait javasoljuk figyelembe venni, illetve külterületi természetben való építettségük okán az építésnél, átalakításnál, bővítésnél a kilátásvédelem, rálátásvédelem és tájvédelem szempontjait is javasoljuk figyelembe venni.

JÓ PÉLDÁK SAJÁTOS ÉPÍTMÉNYFAJTÁK, REKLÁMHORDOZÓK, UTCANÉVTÁBLÁK

Településeink közterületeit meghatározó sajátos építményfajták, reklámhordozók és egyéb műszaki berendezések a települések fejlődési üteméhez képest rendkívül gyors változásokon esnek át. A technológiai fejlődés újabb, és újabb eszközök és hálózatok megjelenését eredményezi településeinken. A folyamatosan változó műszaki kialakítások miatt igen nehéz, vagy szinte lehetetlen feladat általánosan alkalmazható ajánlásokat tenni. Az utcaképben talán leginkább zavaró légkábeles hálózatok lehetőség szerinti összevonása mindenképpen javasolható, amíg a földkábeles vezetés általánossá nem válik. Majdnem mindenhol elmondható, hogy a sajátos építményfajták és egyéb műszaki berendezések elhelyezésénél kevés jó példát találunk. Ugyan ez a helyzet a reklámhordozók vonatkozásában is. Ez utóbbiak elhelyezésére korábbi fejezetekben karakterenként külön-külön ajánlásokat tettünk.

Közvilágítás, díszvilágítás (LoNNe ajánlások)

A fény hatással van a növényekre, állatokra és hasonlóan az emberekre is. Akár kis mennyiségű, rossz időben érkező fény is megzavarhatja az élőlények belső óráját, a hormonok termelését, vagy akár a teljes ökoszisztémát is károsan érintheti. A ragadozó-zsákmány kapcsolatok felborulhatnak és az éjszakai fajok növekvő mértékben elveszthetik életterületüket. Hosszú távon mindez a biológiai változatosságot is veszélyezteti.

A helyzet javítása érdekében a kutatók négy cselekvési javaslatot fogalmaztak meg.

El kell kerülni a hideg fehér fényű világítást, amely 500 nanométernél rövidebb hullámhosszúságú fényt tartalmaz: Ennek megfelelően 3000K alatti érték javasolt a kültéri világítás színhőmérsékletére.

A világítótestek emyőzése olyan legyen, hogy a fényt oda irányítsa, ahol arra szükség van: Megfelelő emyőzés esetén a kibocsátott fényt nem látjuk közvetlenül. A megfelelően irányított fény nem jut a gyalogosok, járművezetők szemébe, az épületek ablakai felé vagy éppen az égbolt irányába. A fényeknek - még a díszvilágítás esetén is - lefelé kell irányulniuk. Így például a talajszintbe épített fényvetőket, melyek felfelé sugároznak, el kell kerülni.

Az utcákat amennyire csak lehet egyenletesen, és amennyire csak lehet alacsony intenzitással világítsuk meg: Vidéki utakon a 0,3 cd/m² fényűrség elegendő, amely kb. 4 lux megvilágítással elérhető. Ez az EU útvilágítási szabványoknak (EN13201) megfelelő legalacsonyabb útosztály. Az EU szabványok gyakran sokszor erősebb megvilágítást ajánlanak, mint ami jelenleg a legtöbb európai településen megvalósult.

Igazítsák a kültéri világítást a tényleges használat idejéhez. Este 10 óra, vagy éjfél után jóval kevesebb fényre van szükség, ennek megfelelően a közvilágítás fénye csökkenthető. A megvilágítási szintek akár 50-80%-os csökkentése is lehetséges. A nem közcélú világítást teljesen ki kell kapcsolni, ha nincs arra közvetlen szükség.

forrás:

Világítástechnikai társaság

Övjük meg az éjszakát: Egy nemzetközi tudományos kutatóhálózat ajánlásai a kültéri világítás kapcsán

<https://goo.gl/wqxxqG>

Utcanevtábla

Az utcakép fontos eleme az utcanévtábla és a házszám tábla, de a településen való tájékozódásban is kiemelkedő szerepe van. Ezért különösen fontos, hogy kialakításuk és elhelyezésük egységes elvek mentén történjen.

Az utcanévtáblát az épület sarkához minél közelebb kell elhelyezni. Az elhelyezés magasságának javasolt határértékei: 250-450 cm. Egyes övezetekben előfordulhat, hogy kerítésre kell felszerelni az utcanévtáblát, mert az épület fala messze esik a saroktól, de ez esetben is törekedni kell a legmagasabb elhelyezésre.

1. sor A közterület neve - 70mm verzálmagasság

Házszám tábla

A házszám táblát a bejáráshoz lehető legközelebb, attól jobbra (ritkábban balra vagy középen), 2-3 m-es magasságban kell elhelyezni. Szükség esetén lehetséges a házszám tábla kapuszerkezetre vagy kerítésre való felszerelése is.

1. sor A közterület neve - 20mm verzálmagasság

2. sor A házszám - 70mm verzálmagasság

Tipográfia

A táblák szöveges feliratának alapkövetelménye a jó olvashatóság. A táblákon az úgynevezett talpnélküli (sans-serif), groteszk betűtípusokkal kiírt információk olvashatók a legjobban. A táblák feliratai számára megfelelő betűtípusok pl. Helvetica, Frutiger, Gill, Arial. A tábla háttérének és a feliratának színe között határozott különbség, kontraszt legyen. A feliratok háttereként homogén felületet alkalmazzunk. A feliratok határozott kontúrral készüljenek. A feliratokat középtengelyesen, minden sort középre zárva kell elhelyezni a táblákon.

Elrendezési vázlat:

